

AKSARAY ŞEHRİNDE "İKİNCİ NUH TUFANI": 1863 SEL FELÂKETİ

Mustafa Fırat GÜL* Orhan ÖZDİL**

Özet

Sel, insanoğlunu asırlardan beridir tehdit eden meteorolojik kaynaklı bir felâket türüdür.

Aksaray da bu tehditlerden ziyadesiyle etkilenmiştir. Türkiye'nin en az yağış alan şehirlerinden birisi olmasına rağmen Aksaray'da yaşanan sel felâketleri çoğu zaman yıkıcı olmuştur. Arşivlerde kayıtlı sel felâketlerinin en büyüğü 1863 yılındaki felâkettir. 11

Mayıs gecesi başlayan yağmur sabaha kadar yağmış ve şehri üç dört koldan sarmıştır.

Aksaray şehrinin yetkilileri olayın vahametini hükümete "İkinci Nuh Tufanı"

benzetmesiyle bildirmişlerdir. Belgelerden öğrenildiğine göre hakikaten de bu sel felâketinde şehirdeki hanelerin yarısı tamamen kullanılamaz duruma gelmiştir. Evlerle birlikte kamuya ait binalar da (cami, mescit, medrese, mektep, köprü vs) yıkılmıştır. Halk çaresizce şehirlerinin yeniden ihya edilmesini padişaha yazdıkları dilekçeyle belirtmişlerdir. Padişah ne gerekiyorsa yapılınsa demiştir ama 8-10 kişinin öldüğü bu felâketin yaralarını sarmak uzun zaman almıştır.

Anahtar Kelimeler

Sel, Aksaray, Felaket

THE SECOND "NOAH FLOOD" IN AKSARAY: 1863 FLOOD DISASTER

Abstract

Flood is a kind of disaster related to meteorology which has threaten the mankind for ages. Aksaray has been mostly affected by these threats too. Although Aksaray is one of the cities that receives the least rain in Turkey, the flood incidents in Aksaray have usually been devastating. The worst example of flood disasters in archives is the disaster in 1863. The rainfall started at night on 11 May and continued until the morning and surrounded the city from three or four lines. The officials of Aksaray announced the severity of the disaster by calling it "The second Noah Flood" to the government. According to documents, half of the houses in the city were totally damaged by this flood disaster. Not only the houses but also the official buildings (mosques, madrasas, schools, bridges etc) were destroyed. The public of the city desperately stated to the Padishah about rebuilding of the city by a petition. The Sultan ordered what was necessary to be done but it took a long time to recover from this disaster that caused the death of 8-10 people.

* Tarih Araştırmacısı, Aksaray/Türkiye. mustafafiratgul@hotmail.com

** T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Uzmanı, İstanbul/Türkiye. orhanozdil@hotmail.com

Key Words

Flood, Aksaray, Disaster

GİRİŞ

Sel baskınları tarihin her döneminde yeryüzünün değişik bölgelerinde ortaya çıkan doğal afetlerden birisidir. Osmanlı döneminde Anadolu ve Rumeli'de bulunan çok sayıda yerleşim biriminde yılın her mevsiminde ve bilhassa yaz ve ilkbahar aylarında önemli miktarda sel baskını meydana gelmiştir. Sel baskınları genellikle şiddetli yağmurlardan veya akarsularda meydana gelen taşkınlardan sonra görülmektedir. Sel baskınları sonunda insan nüfusu ve çevre önemli ölçüde zarar görmekte, ayrıca yoğun miktarda ekonomik kayıp ortaya çıkmaktadır (Görgülü, 2010: 370, 353). Doğal afetler, yoğun nüfus barındıran alanlar açısından önemli bir risk oluşturmaktadır (Yavaş, 2001: 119).

Seylab ifadesiyle kullanılan sel veya su baskını her zaman yaşanması mümkün doğal olaylardandır. Aşırı yağışların akarsu, göl ve dereleri olabildiğinden fazla doldurarak, bu suların kenarına kurulmuş yerleşim bölgelerine ve tarım alanlarına zarar vermesiyle âfet haline gelebilen sel tarih içinde bir çok kez ülkemize zarar vermiştir (Arslan, 2003: 113). İklimle bağlı olarak oluşan aşırı yağışlar ya da karların erimesi ile meydana gelen sel âfeti etkilediği bölge halkına ve ziraî sahaya zarar vermektedir (Erlor, 2002: 766).

Osmanlı Devleti Dönemi'nde selden etkilenen yerler arasında Aksaray haricinde Beyşehir, Edirne (İlbeği, Yund, Hatıpköyü, Umurbey, Şahinci, İnoğlu, Ahurköy, Karacaköy ve Kiliseköy isimli yerleşim yerleri zarar görmüştür), Bursa, Isparta, Kütahya, Burdur (Kemer Nahiyesi), Gümüşhane (Kelkit Kazası-İlzam Köyü), Tokat, Girit Adası, Adana (Adana merkez ile birlikte Mersin Sancağı ve Tekmenli Köyü de zarar görmüştür), Manastır, Balıkesir (Bigadiç Kazası), Sivas (Tenus Kazası, Çayır Şeyhi Köyü) bilinen yerlerdir (Görgülü, 2010: 353, 3534, 355, 356, 358, 361).

Aksaray'da farklı tarihlerde muhtelif âfetler yaşanmıştır. Makalemizde bu âfetlerden sel incelenecektir. Şehirde meydana gelen sel olaylarını araştırdığımızda kayıtlarına ulaşabildiğimiz Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki felâketlerdir. Selçuklu döneminde kayıtlara geçmiş bir sel felâketi bulunmamakla birlikte 1299-1300 yıllarında şehri sarsacak önemli hadise daha vuku bulmuştur. Bu tarihlerde hüküm süren kuraklık ve kıtlık dolayısıyla normal zamanlarda 10 dirhem olan buğdayın mudu 50 dirheme bulunamaz olmuş, Aksaray'da insanlar açlıktan ölecek duruma gelmiştir (Topal, 2009: 52). Osmanlı döneminde bulduğumuz kayıtlar haricinde sel olayının olduğu kuvvetle muhtemelse de arşivlerde rastlayamıyoruz. Osmanlı döneminde (1777, 1863 ve 1911) vuku bulan sel felâketleri hakkındaki belgelerin yoğunluğu (özellikle 1863 Sel Felâketi) böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasının asıl sebebidir.

A) OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMLERİNDE AKSARAY'DA SEL FELÂKETİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri dahilinde şimdiye kadar tasnif edilen belgeler arasında Aksaray'da meydana gelen sel felâketi üçtür. 1777, 1863 ve 1911 yıllarındaki bu sel felâketlerinden başka sel olduğu kuvvetle muhtemelse de elimizde belge olmadığından bir şey diyemiyoruz. Osmanlı Devleti döneminde Aksaray'da yaşanan ilk sel kaydı 1777 yılının Şubat ayına aittir. 20 Şubat 1777 tarihinde meydana gelen bu sel felâketinde şehirde çok büyük zararlar meydana gelmiştir. I. Abdülhamid'in saltanatı zamanına rastlayan bu felâkette şehirli perişan olmuştur. Aksaray Kadısı'ndan Karaman Valisi Mustafa Paşa'ya gönderilen yazıdan öğreniyoruz ki, 20 Şubat 1777 günü akşam üzeri şiddetli bir fırtınanın ardından başlayan yoğun yağmurdan sonra Aksaray kasabası içinden geçen nehir taşmış ve gece yarısı sularında insanların uykuda olduğu bir vakitte üç taraftan ilerleyen sel kasabayı sular altında bırakmıştır. Nehir üzerinde bulunan büyük köprü tamamen yıkılmış ve Selçuklu Sultanı Alaeddin zamanında yaptırılmış olan setin bazı kısımları da zarar görmüştür. Aksaray kasabasını kaplayan sel, kasabadaki evlerin yarısından fazlasını sular altında bıraktığı gibi ölümlere de neden olmuştur. Ayrıca büyük miktarda hayvan ve eşya telefâtı tespit edildiği gibi, 20'nin üzerinde cami ve mescit, 2 medrese¹, 10'dan fazla okul², 2 hamam ve 15 değirmen sular altında kalarak harap olmuştur. Kasaba yakınındaki ekili alanlar da tamamen sular altında kalmıştır. Meydana gelen zararın yerel imkanlarla telafisinin mümkün olmadığı belirtilmiştir (BOA, HAT, 19 / 880). Canlarını kurtarabilen Aksaray halkı, kasabayı terketmiş ve kasaba tüm nüfusunu kaybetme noktasına gelmiştir. Kasaba halkına yardım edilmesi ve

¹ 18. ve 19. yüzyılda Aksaray'da medreseler şunlardı: Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa Medresesi (Sebil Medresesi), Beramunî Medresesi (Sebil Medresesi), Cami-i Kebir Medresesi, Köhne/Bedriye Medresesi, Mercaniye Medresesi, Molla Bali Medresesi, Seyfiye Medresesi, Seyyid Ahmet Medresesi (Bölcek Mahallesi), Yılanlı Medresesi (Mariye Medresesi), Zinciriye Medresesi (Zincirli Mahallesi). Eşref Temel, *Hurufat Defterlerine Göre Aksaray'da Klasik Eğitim Kurumları*, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Konya 2008. s. 48-71.

² 18. yüzyılda Aksaray'da bulunan muallimhaneler şunlardı: Ali Bey Muallimhanesi (Bölcek Mahallesi), Abdülhalim Efendi Muallimhanesi (Meydan Mahallesi), Boyacı Ali Mahallesi Mektebi (Boyacı Ali Mahallesi), Emir İsaoğlu (Gaybioğlu) Seyyid Ali Mektebi (Tarhacı Mahallesi), Hacı Abdülaziz Mescidi Muallimhanesi (Meydan Mahallesi), Hacı Abdücelil Muallimhanesi (Mirza Bey Mahallesi), Hacı Ahmet Ağa Muallimhanesi (Yeni Mahalle), Hacı Ali Mektebi (mahallesi tespit edilemedi), Hacı Arab Muallimhanesi (Hacı Arab Mahallesi), Hacı Hasan Mahallesi Mektebi (Hacı Hasan Mahallesi), Hacı Hasan Muallimhanesi (Bimarhane Mahallesi), Hacı İbrahim Mescidi Muallimhanesi (Bab-ı Sagır Mahallesi), Hacı İsa Çelebi Muallimhanesi (Mirza Bey Mahallesi), Hacı Mehmet Muallimhanesi (Kergi Mahallesi), Hacı Musa Muallimhanesi (Teftiş Mahallesi), Hacı Nasuhoğlu Osman ve Mustafa Ağa Muallimhaneleri (Kızılca Mahallesi), Hacı Yusuf Camii Muallimhanesi (Kalanlar Mahallesi), Hamza Bey Muallimhanesi (Bimarhane Mahallesi), Kara Muallimhanesi (Meydan Mahallesi), Köse/Kör Hoca Muallimhanesi (Sofiler/Sofular Mahallesi), Meydan Mahallesi Muallimhanesi (Meydan Mahallesi), Minarecik Mahallesi Muallimhanesi (Minarecik Mahallesi), Muhsin Çelebi Mektebi (Muhsin Çelebi Mahallesi), Penbeciler Mescidi Muallimhanesi (Bölcek Mahallesi), Piri Mehmet Paşa Muallimhanesi (Sebil Mahallesi), Seydizade Muallimhanesi (Mirza Bey Mahallesi), Seyyid Yusuf Muallimhanesi (Bölcek Mahallesi) Şeyh Gaznevî Mektebi (Şeyh Gaznevî Mahallesi), Şeyh Hamid Veli Camii Muallimhanesi (Şeyh Hamid Mahallesi), Karamanoğlu Camii Muallimhanesi (Veled-i Hatib Mahallesi Muallimhanesi (Veled-i Hatib Mahallesi Muallimhanesi). Temel, *Aksaray*, s. 18-41.

geçimlerinin sağlanabilmesi için, devlet katından yardım istenmektedir. Yazının son kısmına "*fukara ahali, padişah'ın merhametine sığınmıştır*" ibaresi eklenmiştir ki, halkın ne durumda olduğunu göstermesi bakımından oldukça mühimdir (BOA, HAT, 19 / 880). 1777 sel felâketinden seksen altı (86) yıl sonra makalemize konu olan en büyük sel felâketi yaşanmıştır.

Osmanlı Aksaray'ında kayıtlardaki diğer sel ise 1911 yılına aittir. Ayrıntılı bilgilerin bulunmadığı bu selin Şubat başlarında olduğunu yazışmalardan anlıyoruz (BOA, DH.MTV, 52-1 / 14 – 1). Belgelerden anlaşılan 1911 yılının Şubatında aşırı kar yağışı olmuş ve şehrin ortasından geçen Ulu Irmak taşmıştır (BOA, DH.MTV, 52-1 / 14 – 2). Olayın şokunu üzerinden atamayan yetkililer Konya Vilayeti'nden ve Sadarettin acil yardım istemişlerdir (BOA, DH.MTV, 52-1 / 14 – 3). Halkın perişan vaziyette olduğu, selin hapisanedeki mahkumları da etkilediği yine belgelerden anlaşılmaktadır (BOA, DH.MTV, 52-1 / 14 – 3). Maliye Bakanlığı'nın bütçesinin olağanüstü harcamalar kaleminden önce 30.000 kuruş, kısa bir süre sonra 50.000 kuruş, daha sonra ise 170.000 kuruş istenmesi gün geçtikçe zararın boyutlarını göstermesi bakımından ipucu vermektedir (BOA, DH.MTV, 52-2 / 31 – 4; BOA, DH.MTV, 52-2 / 31 – 9; BOA, DH.MTV, 52-2 / 31 – 10; BOA, DH.MTV, 52-2 / 31 – 5; BOA, DH.MTV, 52-2 / 31 – 8; BOA, DH.MTV, 52-2 / 11; BOA, DH.MTV, 52-2 / 31 – 6; BOA, DH.MTV, 52-2 / 31 – 7; BOA, DH.MTV, 52-2 / 31 – 2; BOA, MV, 154 / 3; BOA, DH.MTV, 52-2 / 31 – 1; BOA, DH.MTV, 52-2 / 31 – 13). Bu sel felâketini yaşayanlardan Faruk Zeki Perek'in anılarını ve Aksaray tarihi ile ilgili bilgilerini "Büyük Devrim Çağında Aksaray (1910-1930)" isimli kitapta bulabiliyoruz. Perek, Ulu Irmak'ın şehrin en önemli değerlerinden birisi olduğunu, susuzların imdadına yetiştiğini ve bu sebeple kutsal sayıldığını ama bununla birlikte aynı zamanda zor günlerin de müsebbibi olduğunu vurgulamıştır. "Damla senesi" ve "buzun kardığı sene" ismiyle anılan iki felâket de 1910-15 arasında gerçekleşmiştir. Perek'in bahsettiği "buzun kardığı sene" ismiyle anılan felâketin 1911 sel felâketi ile aynı olduğunu düşünmekteyiz. Perek, bu felâketin tarihi için "1910 olduğunu kesinlikle söyleyebilirim" dese de kanaatimizce hafızası kendisini yanıltmaktadır (Perek, 1998: 7). Bu eser Aksaray'ın 1910 ve 20'li yılları hakkında bilgi veren ender çalışmalardan birisi olduğundan oldukça kıymetlidir.

Cumhuriyet döneminde de şehirde sel felâketleri yaşanmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri'nde ülkenin farklı yerlerinde yaşanan sel felâketleriyle alakalı ziyadesiyle kayıt bulunsa da Aksaray şehri hakkında mezkur arşiv ketumdur. Cumhuriyet Aksaray'ında tespit edebildiğimiz ilk sel 29 Mayıs 1929 tarihlidir. 1926-1933 arasında 325 sayı olarak yayımlanan Aksaray Vilayet Gazetesi'nin 5 Haziran 1929 tarihli 130. sayısındaki

haberden öğreniyoruz ki, uzun bir kuraklıktan sonra yağmura kavuşan Aksaray sel felâketiyle karşı karşıya kalmıştır. Aşırı yağan yağmurlar 29 Mayıs 1929 akşamında Ulu Irmak'ı taşırılmış ve sele sebep olmuştur. Evleri tehdit altındaki halk hanelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Gazetenin ilk sayfasında yer alan bu haberden selden en çok etkilenen mahallenin Bölcek olduğunu öğreniyoruz. Saatlerce süren sel korkulan zararı vermemiştir. Gazetede zararın az olduğunu belirtmek için haberin başlığında "Ulu Irmak dehşetli ve azgın bir halde tuğyan ederek Aksaray'ı tehdit etti. Lehülhamd zayıat azdır" ifadelerini tercih etmiştir. Bu haberin hemen yanında dönemin Aksaray Valisi Yusuf Ziya (Günar) Bey'in selle alakalı yaptığı açıklamadan "*İrmağın donmasından mütevellid hadise istisna edilirse böyle müthiş ve büyük bir seli hatırlayan ihtiyarlar pek azdır...*" 1863 sel felâketine gönderme yaptığını anlıyoruz (Aksaray Vilayet Gazetesi, 5 Haziran 1929: 1).

Cumhuriyetin ilk yıllarında selin zararını Perek'in eserinden okuduğumuzda ise durumun vahameti anlaşılmalıdır:

"Gökten fazla yağmur indiği yıllarda sellerin uğultusu ve haşmeti suların amansız inişi ve yayılışı unutulmayacak şeylerdi. Kemeraltı ve Tahta Köprü arasındaki bizim çarşı yolunu su basar ve biz oralardan geçemez, sadece sellerin uğultusunu dinlemek ve coşkun akıntıları seyretmekle yetinirdik. Eve döner, tekrar gelir suları seyrederdik. Bu akıntılardan hazin bir yönü de vardı. Her yıl bu akıntılardan birkaç can aldığı da olurdu. Bizim yakınlarımızdan bir ailenin benim yaşımdaki ve beraberce oynadığımız küçük kızı bahçelerin kenarından geçen ırmağın kenarına yığılmış küller üzerinde oynarken ayağa kaymış, ırmağa yuvarlanmış ve suda kaybolmuştu. Bu zavallı çocuğun Ahmet Dayımın (İleri) kızı olduğunu da kaydedebilirim. Yine yakınımızdan başka bir hanım da evlerinin altından geçen ırmakta abdest alırken önünden bir insan cesedinin akıp gittiğini görmüştü. Şehirde her yıl bu tip olaylar eksik olmazdı" (Perek, 1998:7).

Gazetesiz geçen günlerde³ yaşananları sözlü tarih çalışmasıyla tamamlamaya çalıştık. Özellikle 1960 yılında yaşanan sel felâketinin verdiği zarar üzerinde duran Aksaray sakinleri at arabasının bile sürüklendiğini, ırmağın kenarında istiflenen soyulmuş kavakların köprüleri tıkadığını bunun da selin zararının artmasına sebep olduğu konusunda ittifak ettiler. 30'lu yaşlarında sel felâketini yaşayanlardan Fazilet Berksoy felâketi evlerinden seyretmiş, yılan ve balıkların çırpınarak aktığını, selin gece 12'ye kadar devam ettiğini ve halkın evine giremediğini, ertesi sabah da her yerin

³ 20 Mayıs 1933 tarihli ve 2197 sayılı kanunla Cumhuriyet döneminde idarî taksimatta ciddi değişiklikler yapıldı (www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2411.pdf). Mezkur kanunun 3. Maddesi Aksaray için 56 yıl sürecek bir sükûnetin, duraklamanın adı oldu. Cumhuriyet Türkiye'sinin öne çıkan vilayetlerinden birisi olan Aksaray artık kaza olmuştu. Bu süreçte Aksaray Vilayet Gazetesi doğal olarak kapatıldı ve matbaa sökülüp Niğde'ye götürüldü. 1933'ten sonra Aksaray'ın hafızası artık parçalı bulutudur. 1960'lı yılların ortalarına kadar sürekli bir gazete çıkmadığından neredeyse 30 yıl tam olarak bilinmemektedir.

kalın bir kızıl çamurla kaplandığını ve ırmağın kenarında kuruması için bekletilen kavakların sel felâketinin şiddetini artırdığından kavakların sokaklarda depolanmasının yasaklandığını belirtmektedir (Berksoy, 2012: 55). Bu selden sadece dört yıl sonra 1964 yılında yaşanan sel felâketi özellikle Coğlakı Mahallesi'ne zarar vermiştir. 1960'lı yıllarda yaşanan sel felâketini dönemin belediye başkanı merhum Mehmet Dalkılıç'ın çektiği fotoğraflardan daha net anlayabiliyoruz. Şehrin muhtelif yerlerinin selden gördüğü zarar, halkın çaresizliği ve sel sonrasında yapılan temizlikleri göstermesi bakımından incelediğimiz fotoğraflar göstermektedir ki fotoğraf aynı zamanda tarihî belgedir. 1964 yılındaki sel felâketinde Aksaray Kaymakamlığı'nda tahrirat kâtibi olarak çalışan Fazilet Berksoy'un anlattıkları hakikaten önemlidir:

"Hatırladığım ikinci sel 1964'te geldi. Haziran ayı idi. Bu defa Coğlakı Mahallesi çok zarar gördü. Oradaki dağlardan sel suları hep evlere doldu. Sandıklardaki genç kızların çeyizleri bile kullanılamaz hale gelmişti. Günlerce halı, kilim yıkadılar ama sel suları kolay gitmiyor diye göz yaşları döktüler. Dönemin Niğde Valisi Vefik Kitapçığı ile eniştem Remzi Sarıefe geldiler. Eniştem çürük evleri tespit ederek rapor verdi. Nakkaş'tan akan Tavşancıl arkı da sel suları ile dolarak bahçeleri perişan etti. Çamurlar kuruyunca 25 cm kalınlığında kerpiç gibi toplanıp avullara yığıldı. Yerler harita gibi çizik çizik olmuştu. Sebil (Coğlakı)Mahallesi'nde fazla zarar gören aileler devletten yardım aldılar. Ben de regülatör tarafında üç arkadaşla keşifteydim. Dağlardan inen seller yolumuzun üzerine kayaları indirmişler, geçemedik. Gecenin 10'una kadar yardım bekledik. Yoldan geçmek isteyen birkaç araba da birikmişti. Araba geçecek kadar kayaları oynattılar" (Berksoy, 2012: 7-8).

1960 ve 1964 sel felâketlerinden sonra Aksaraylılar Başbakanlık'tan selde zarar gören Ulu Irmak'taki setlerin tamir edilmesi, felâketlerin bir daha yaşanmaması için tedbirlerin alınmasını istemişlerdir (BCA, 030-0-001-120-759-1: 15; BCA, 030-0-001-120-760-5: 24) 1968 yılında Aksaray yine sel tehlikesi atlatmıştır. Gazeteden⁴ öğreniyoruz ki, Dorikini (Genç Osman) ve Gelegüle (Sevinçli) köyleri çevresine yağın sağanak yağmurların sonucu olarak Ulu Irmak 4 metre yükselmiş ve etrafındaki mahalleleri tehdit etmiştir. Belediye hoparlör vasıtasıyla halkı uyarmış, itfaiye araçlarının sireni halkın heyecanını artırmıştır (Hasandağı Gazetesi, 16 Mayıs 1968).

Çocukluğu ve gençliği Aksaray'da geçmiş şehir sakinleri yakın dönemlerde örneğin 1976, 1978, 1980 yıllarında sel olduğunu hatırladıklarını iddia etseler de bahsedilen bu yıllara ait sel kayıtlarına rastlanamamıştır. Aksaray'da bilinen son sel felâketi -bizim de

⁴ 1966 yılına gelindiğinde şehrin artık "Hasandağı" isimli bir gazetesi yayına başlar ve sonraki yıllarda bunu başka gazeteler takip eder. 2013 yılı itibarıyla şehirde 10'dan fazla gazete günlük olarak yayınlanmaktadır.

hatırladığımız- 2002'de yaşanmıştır. Özellikle Devlet Hastanesi'nin acil bölümü selden zarar görmüştür.

B) 1863 SEL FELÂKETİ

Kayıtlara göre Osmanlı döneminde zararı en fazla olan sel 1863 yılının 12 Mayıs günü meydana gelen felâkettir. Kayıtlardan öğrendiğimize göre Aksaray Kaza Meclisi Konya Valiliği'ne selden iki gün sonra durumun vahametini bildiren bir yazı göndermiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kaydına ulaştığımız bu belgeye göre 11 Mayıs'ı 12 Mayıs'a bağlayan gece vakti Aksaray şehrini büyük bir sel basmıştır. Sabaha kadar yağın yağmur yüzünden gittikçe artan bu sel, üç dört koldan şehrin her tarafını sarmıştır.

Aksaray Kaza Meclisi'nin şehrin yaşadığı bu felâketi tarihteki en büyük felâketlerden birisiyle benzeterek ifade etmesi, sel felâketinin şehirdeki yıkıcı etkisi hakkında malumat vermektedir. Aksaray'daki sel felâketini benzettikleri hadise elbette tahmin edileceği gibi Nuh Tufanı'dır:

"İkinci Nuh Tufanı sayılabilecek bu sel nedeniyle, halk perişan olmuş ve çocuk, kadın erkek herkes yalın ayak başı açık şekilde ve feryatlar içinde dağlara veya yüksek yerlere kaçışmıştır"(BOA, MVL, 649 / 42 – 2). Evet, belgedeki ifadeler günümüz Türkçesi ile bu şekildedir. Bugün bile gözümüzün önünden bir film şeridi gibi akıp giden bu görüntülere elbette yürek dayanmaz. Yine aynı belgeden şehir sakinlerinin bazılarının gece boyunca ağaç dallarında mahsur kaldığını ve kimsenin başka bir kimseye yardımcı olamadığını öğreniyoruz. Aksaray Kaza Meclisi üyelerinin⁵ ifadelerine göre sel sabahında şehrin yüksek yerlerinde bulunan 200 kadar ev dışında tüm meskenlerin harap olduğu, halkın tüm mal ve eşyası, erzakı ve hayvanları tamamen telef olmuştur. Maddî kayıpların yanında daha da önemlisi ve can yakıcı kısmı ise emin olunamamakla birlikte 8 kişinin⁶ hayatını kaybetmesidir.

Sel o kadar şiddetlidir, o kadar yıkıcıdır ki bazı evlerin eşyasının sel tarafından, Acem (Yeşilova) köyüne kadar sürüklendiği müşahade edilmiştir. Tüm bağ ve bahçelerle ekili alanlar tamamen zarar görmüştür.

⁵ Meclis üyelerinin (üyeler şunlardı: Aksaray Kazası Müdürü Ali El-Fevzi, Naib (Kadı) Seyyid Abdullah Rifat, Müftü Seyyid Şeyh Hamza El-Hamidi, Seyyid Şeyh İbrahim Hilmi, Seyyid Osman, Seyyid Mustafa, Seyyid Mehmed Reşid, Seyyid Hüseyin, Seyyid Mehmed Celeleddin. İki üye de selden perişan oldukları için bu olağanüstü toplantıya katılamamıştır (BOA, MVL, 649 / 42 – 2)

⁶ 1863 seliyle alakalı tüm belgeleri incelediğimizde kayıp sayısı 6 ile 10 arasında değişmektedir. Zarar tespit raporunda vefat edenlerin isimlerine ulaşıyoruz: İshak oğlu Ali, Zaimzâde Celeleddin Ağa'nın eşi, Hacı Musazâde İsmail Baba, Kâtib-i mehâkim Abdurrahman Efendi'nin kayın validesi ve kızı, Karabelli oğlu Mehmed. (BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 5). Sel felâketinden bahseden ilk belgede Aksaray Kazası Meclisi Üyeleri'nden iki kişinin toplantıda olmadığını ve perişan olduklarından katılmadıklarını göz önüne aldığımızda vefat edenlerin sayısının artacağını düşünmekteyiz (BOA, MVL, 649 / 42 – 2). Selin oluşturduğu tahribat hakkında, Aksaray'daki Beşinci Bölük Yüzbaşısı Seyyid Arifin sadarete yazdığı dilekçesi incelendiğinde dört (4) kişinin vefat ettiğini öğreniyoruz. Bazı belgelere vefat edenlerin sayısının on (10) kişi olarak verilmesi bu dört kişi de düşünüldüğünde doğru olarak kabul edilebilir (BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 2)

Meclis üyelerinin 14 Mayıs 1863'de ortak yazdıkları bu belgede şehrin eski haline dönmesinin elli altmış yıl sürebileceği ifadesi, sel felâketinin tahribatını gözler önüne sermektedir. Mezkur belge halkın sel sabahındaki halini tafsilatıyla tasvir etmektedir. Şaşkınlık ve aciziyet içindeki perişan halkın yıkıntıların üstünde yalın ayak ve başı açık beklemekten başka bir şey yapamadığını, çaresizce manzarayı seyrettiğini tahmin etmek zor değil. Devletin merhametli yardım elini uzatmasını bekleyen halk bu belgenin sonunda Aksaray Kazası Meclis Üyeleri bir an evvel Konya'dan bir memurun gelerek durumu müşahede etmesini, yaşananları kayıt altına almasını istemektedir (BOA, MVL, 649 / 42 – 2).

Aksaray Kazası Meclis Üyeleri'nce yazılıp gönderilen evrak Konya Eyaleti Valisi Mehmed Selim Paşa tarafından ivedilikle değerlendirilip Sadaret'e yani başbakanlık'a bir hafta sonra (21 Mayıs 1863) iletilmiştir. Vali Mehmed Selim Paşa yazısına " *Cenab-ı Hayrül-Hafizin bütün İslam ülkelerini doğal âfetlerden korusun*" duasıyla başladıktan sonra Aksaray hakkında genel bilgiler verip, 12 Mayıs 1863 tarihli sel felâketinin ayrıntılarını aktarmıştır (BOA, MVL, 649 / 42 – 1).

Vali Mehmed Selim Paşa, sakinlerin selden dolayı perişan olduğunu, şehrin yüksek yerlerindeki iki yüz (200) hane haricindeki tüm evlerin yıkıldığını, halkın dağ eteklerine kaçtığını bağ-bahçe ne varsa tamamının harap olduğunu ifade ettikten sonra Aksaray'da meydana gelen sel felâketinin araştırılması, hasarların tespit edilerek kayıt altına alınması için Konya Eyaleti Meclis-i Umumi'den bir kişinin tayin edilerek bölgeye gönderildiğini ayrıca durumun Niğde Sancağı Kaymakamı Galib Paşa'ya da bildirildiğini eklemiştir. Halkın içinde olduğu kederli durumun ayrıntılarının ileride sadarete ulaştırılacağını yazdıktan sonra dönemin yazışmasına uygun " *Emir ve ferman efendimizindir*" ifadeleriyle yazısını tamamlamıştır (BOA, MVL, 649 / 42 – 1).

Yine aynı günlerde iki ayrı şahsi dilekçenin de sadarete (başbakanlığa) gönderildiğini Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler arasında inceledik. Bu iki şahsi dilekçe de Aksaray'da görev yapan askerlere aittir. İki asker de yüzbaşı olarak görev yapmaktadır (BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 1; BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 2). Yüzbaşısı İsmail Hakkı ile Yüzbaşı Seyyid Arif'in dilekçesinde ortak ifadelere rastlamaktayız:

İkinci Ordu, Altıncı Kayseri Alayı, İkinci Nevşehir Taburu'nda Altıncı Bölük Yüzbaşısı olarak Niğde Sancağı'na bağlı Aksaray Kazası merkezinde 15 yıldan beri ailemle birlikte ikamet etmekteyim. Şu ana kadar görülmemiş derecede yağan yağmur nedeniyle büyük bir sel meydana gelmiştir. Aksaray kasabasının doğusundan cereyan ve şehrin içinden geçen nehir taşmış ve 11 Mayıs 1863 Cumartesi günü gece yarısı sıralarında büyük bir zarara neden olmuştur. Altı

koldan şehir merkezine hücum eden sel, şiddetli lodos ağaç dallarını sarsması gibi, kasabayı tamamen kaplamıştır. Pazar gününe kadar devam eden selin çağlaması tam on sekiz buçuk saat işitilmiştir. Velhasıl ikinci Nuh Tufanı'na benzeyen bu sel bütün kasabayı tamamen harap etmiştir. Hiçbir mal ve eşya kurtarılamamıştır. Tüm halkla birlikte benim ailem de bağlar ve bahçeler arasından ve seller içinden yalın ayak ve başlar açık olarak koşarak canlarımızı kurtarmak arzusuyla dağ eteklerine ve yüksek yerlere kaçtık. Çok şükürler olsun Hüda'ya bir şekilde kurtulduk. Ancak binalar, bağlar ve ev eşyalarının tamamı yok oldu. Öylesine perişan bir hale düştük ki bundan sonra yeniden düzen kurmak ve ev yapmak için hiçbir kudretimiz kalmamıştır (BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 1; BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 2).

Sel felâketinin halk üzerindeki etkisini olanca çıplaklığıyla ifade eden bu satırlar aslında şehirde yaşayanların bir travma yaşadığını gösteriyor. Özellikle Yüzbaşı Seyyid Arif'in "*Evim, eşyalarım ve tüm mal varlığım yok oldu. Yıkılan evimin altında ailemden dört kişi hayatını kaybetti. Öylesine perişan bir hale düştüm ki bundan sonra yeniden düzen kurmak ve ev yapmak için hiçbir kudretim kalmamıştır. Bu kasabaya yerleştiğimden beri biraz mal ve eşya edinmiştik. Şimdiki durumda herkes gibi açıkta ve ağaç gölgelerinde oturmaktayız. Halimiz tam bir sefalettir. Halimize merhamet ve şefkat gösterilerek yardım edilmesini rica ediyoruz*" günümüz Türkçesiyle aktarabileceğimiz bu satırları gösteriyor ki, halk hakikaten çaresizdir (BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 1; BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 2).

Aksaray Kazası İdare Meclisi ve iki yüzbaşının dilekçelerinin sadarete ulaşmasından sonra şehrin yaşadığı felâket anlaşılmiş ve zararın tam olarak ne olduğunun tespit edilebilmesi için iki memur gönderilmiştir. Konya Tahkik Memuru Seyyid Hüseyin Hüsni ile Niğde Tahkik Memuru Mehmed Salih Aksaray Kazası İdare Meclisi Üyeleri ile şehri adım adım gezerek raporunu tamamlamıştır. Zarar tespit raporu yaşanan sel felâketinden tam kırk (40) gün sonra 22 Haziran 1863 tarihinde düzenlenmiştir. Bu rapordaki ayrıntılar insanı hakikaten etkiliyor. Zarar gören ev sayısı neredeyse şehrin yarısı ve şehirde kamuya ait tüm binalar zarar görmüş durumda BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 5, s. 10a, 10b ve 11a). Sanki harpten çıkan bir şehir tasviri var. Bu raporu dikkatlice okuyunca, insanın hayreti gittikçe artmakta, üzüntüsü de o nispette derinleşmektedir. Raporun ayrıntısını önümüzdeki günlerde yayınlanacak kitabımızda bulacaksınız ama yine de konunun anlaşılması için bazı rakamları aktarmanın isabetli olacağı kanaatindeyiz:

Tamamen yıkılan ev sayısı: 388, tamamen yıkılan oda sayısı: 1556, tamamen yıkılan mescid sayısı: 7, tamamen yıkılan cami sayısı: 6, tamamen yıkılan medrese sayısı: 3, tamamen yıkılan tekke sayısı: 4, tamamen yıkılan

okul sayısı: 3 ve tamamen yıkılan köprü sayısı: 6'dır (BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 5).

Tablo: 22 Haziran 1863 tarihli zarar tespit raporuna göre Aksaray şehrinde selden etkilenen mescid, tekke, medrese ve köprüler: (BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 5)

Bina	Mahalle/Köy	Açıklama
Köprü	Kalanlar	3 gözlü büyük köprü tamamen yıkıldı
Mescid	Meydan	Hoca İbrahim Mescidi, tamamen yıkıldı
Mescid	Kalanlar	mescid, tamir edilmeli
Mescid	Sebil	Molla Musa Mescidi, tamamen yıkıldı
Medrese	Bab-ı Sagır	Bab-ı Sagır [Küçük Kapı] Mahallesi'ndeki 30 odalı Küllhancı Ali Dede / Pir Ali Sultan Medresesi, 14 oda tamamen yıkıldı, 16 oda tamire muhtaç, ayrıca mescid ve türbe de selden zarar görmüştür, derslik kısmının bazı duvarları zarar görmüştür
Köprü	Şehir içi	Şehir içinde bulunan Başköprü adıyla bilinen 3 gözlü büyük köprü, köprüünün 1 gözü tamamen yıkıldı
Dergâh	Şehir içi	Pir Şeyh Gaznevî hazretlerinin 3 kısımdan oluşan dergahı, odalar tamamen yıkıldı, türbe ise tamire muhtaçtır
Mezarlık	B. Bölcek	Hacı Ömer Efendi'nin vakf etmiş olduğu mezarlık, tamamen harap
Medrese	Şehir içi	Müderriş Kara Şeyhzade İmam Hüseyin Efendi'nin 3 kısımdan oluşan Cedîdiye Medresesi, tamir edilmeli
Medrese	Şehir içi	Aksarayî İbrahim Efendi Medresesi, 8 odalı, tamamen yıkıldı
Cami	Nakkaş	Cami tamir edilmeli
Cami	Kergi	Hacı Bektaşî Camii, tamamen yıkıldı
Mescid	Meydan	mescid tamamen yıkıldı
Türbe ve Dergâh	Meydan	Şeyh Hasan Kabakbaş Veli dergahı ve türbesi, türbe ve odalar tamamen yıkıldı
Cami	Nakkaş	Hacı Musa Ağa Camii, tamamen yıkıldı
Mescid	Nakkaş	İbrahim Hoca Mescid, tamamen yıkıldı
Mescid	Çerdiğin	mescid tamamen yıkıldı
Dergâh	Çerdiğin	Çerdiğin Mahallesi'ndeki Nakkaşiye Mescidi yakınında bulunan ve 3 kısımdan oluşan Pir Ali Aksarayî dergahı, tamamen yıkıldı
Mescid	Kızıl Minare	Kırmızı Minare'nin Mescid-i Şerifi, bâb 1, tamir edilmeli

Han	Kızıl Minare	<i>Kırmızı Minare'ye ait 6 kısımdan oluşan Hayratiye vakıfhanları, tamamen yıkıldı</i>
Dergâh	Şeyh Hamid	<i>3 kısımdan oluşan Pir Şeyh Hüseyin Veli Dergahı, tamamen yıkıldı</i>
Cami	Çerdiğin	<i>Raziye Hanım Camii, tamir edilmeli</i>
Cami	Şeyh Hamid	<i>Melik Mahmud Gazi Camii, tamir edilmeli</i>
Cami	Şamlı	<i>Parmaklı Camii, bu caminin çatısı ve duvarları tamamen yıkılmış ve sel caminin temellerini bile alıp götürmüştür</i>
Mektep	Şehir içi	<i>Şehir içinde bulunan Hayratiye ve Kırmızı Minare okulları ile Teftiş okulu, tamamen yıkıldı</i>
Köprü	Şehir içi	<i>Tahta Köprü denilen 3 gözlü büyük köprü, tamamen yıkıldı, bu köprü Konya ve İzmir'e giden anayol üzerinde bulunduğundan bu yöndeki ulaşım tamamen kesilmiştir</i>
Köprü		<i>Şehrin güneyinde bulunan 3'er gözlü Karasu ve Azak köprüleri, cisr-i kebîrleri, tamamen yıkıldı</i>
Köprü	Doğantarla	<i>Şehrin doğusunda bulunan Göstük [Doğantarla] köyündeki 3 gözlü büyük köprü, tamamen yıkıldı</i>

Görevli memurlar ile Aksaray Kazası İdare Meclisi üyelerinin zarar tespiti için çalıştıkları vakitte bazı hususlar diğerlerinden daha da ivedi halledilmesi gerekiyordu. Olayın şokunu tam olarak üzerinden atamayan Aksaray sakinleri için en elzem konulardan birisi yeni bir sel olduğunda yine aynı manzarayla uyanmamak için tedbirdi. Bunun için bir üst yönetim olan kaymakamlığa yıkılan setin yeniden yapılması için bir mazbata gönderildi.

Aksaray Kazası Meclisi'nden⁷ Niğde Kaymakamı'na diye başlayan 5 Muharrem 1280 / 22 Haziran 1863 tarihli mazbatada sel ile birlikte yıkılan setin⁸ bir an evvel yapılması gerektiği izah edilmiştir. Burada özellikle kaymakamın dikkati yeni bir sel vuku bulursa, şehrin korunmasız, savunmasız kalacağı yönüne çekilmiştir. Ulurmak'ın kış ve ilkbahar aylarında daha çok taşıdığı, son selde setin tamamen yıkıldığı ve büyük kaya ve çakıllarla dolan ırmağın daha çok tehlike arz ettiği vurgulanmıştır (BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 6).

Raporun yazılması, meclis üyelerinin yıkılan setin acilen tamiri hususundaki mazbatasından sonra yardımlar gecikince Aksaray Kasabası ileri gelenlerinden 135 kişi padişah Abdülaziz'e bir dilekçe yazmışlardır.

⁷ Yıkılan setin devlet imkanı olmadan yapılamayacağını altını çizen belgede mühürlerinden tespit edebildiğimiz meclis üyeleri şunlardır: Aksaray Kazası Müdür Ali El-Fevzi, Naib Es-Seyyid Abdullah Rıfat (?), Müftü Hamza bin Eş-Şeyh El-Hamidi (?). Üyeler ise Es-Seyyid Şeyh İbrahim Hilmi, Es-Seyyid Osman, Es-Seyyid Mustafa (?), Es-Seyyid İsmail Hakkı.

⁸ Sultan Alaeddin tarafından yaptırılan set diye bahsettikleri yapının hakikatte kim tarafından yaptırıldığı bugün dahi bilinmemektedir.

Dilekçelerinin muhtevası tahmin edileceği gibi selin oluşturduğu zararlar ve yapılması gereken yardımlar hakkındadır. Selin olduğu yılda yani 1863'te yazılan bu dilekçenin tarihini maalesef tespit edemiyoruz. Aksaraylıların tabiri caizse aracılı aradan çıkarıp direkt padişaha yazdıkları dilekçeyi günümüz Türkçesi ile okumak kanaatimizce sakinlerin halet-i ruhiyesini anlamamızı kolaylaştıracaktır.

11 Mayıs 1863 günü akşam saatlerinde Aksaray kasabasından geçen nehrin taşmasıyla büyük bir sel oluşmuştu. Nuh Tufanı büyüklüğündeki bu sel kasabanın her tarafına kol kol hücum etmiş ve kasabada yaşayan insanları gece vakti mağdur etmişti. Mal, eşya ve hayvanlar tamamen telef olmuş, insanlar canlarını zor kurtarmıştı. Selden kaçanlar dağ tarafına kaçarak ve Ulu Cami çevresinde toplanarak selden kurtulabilmişti. Mahsur kalanların ve ağaçların üstüne çıkarak canlarını kurtaranların feryat ve çığlıkları sabaha kadar işitilmişti. Üç saat boyunca süren bu sel tüm evleri harap ederek yıkılmıştı. Evlerdeki eşya ve zahire tamamen yıkıntılar altında kalmış ve kurtarılabilen eşyalar ise kullanılamayacak bir hale gelmişti. Sayısız hayvanın telef olmasından başka maalesef 8-10 kişi de canını kaybetmişti. Tüm kasaba halkı aç ve bi-ilaç olarak harabeler üzerinde açıkta kalmış durumdaydı. Kendimizi geçindirmeye, karnımızı doyurmaya ve yıkılan evlerimizi yeniden yapmaya gücümüz kalmamıştı. Perişanlığımızı ve memleketin durumunu Konya Valisi aracılığıyla İstanbul'a bildirmiştik. Kasabada oluşan zararın tespiti için Konya İdare Meclisi üyelerinden Hüseyin Hüsnü Efendi ve Niğde'den Ahmed Beyzade Salih Efendi Aksaray'a geldiler. Aksaray İdare Meclisi üyeleriyle mahalle mahalle dolaşarak tespitlerini yazdılar. Hazırlanan defter kapınıza takdim edilmiştir. Taşan nehrin iki tarafında bulunan tüm cami, mescit, medrese, hamam ve köprüler tamamen yıkılmıştır. Daha önce bir kısmı zarar gören ve zamanında Sultan Alaeddin tarafından yaptırılmış olan set de tamamen yıkılmıştır. Yıkılan bu setin taşları nehir yatağını tamamen doldurduğundan bundan sonra az bir yağmurda bile sel olması kaçınılmazdır. Durumumuzu tarif etmekten bile aciziz. Perişanlığımızı sadece merhametli Padişahımız efendimize arz ediyoruz. Bahsedilen set ile yıkılan cami, mescit, medrese, hamam ve köprülerin yeniden inşası ancak padişahımızın yardımıyla mümkün olabilir. Padişahımızın yardımı olmazsa kasabamız tamamen nüfussuz kalır. Kasaba halkı hâlâ dağlarda ve yüksek yerlerde perişan bir halde yaşamaya çalışmaktadır. Padişahımız efendimiz bizlere yardımcı olurlarsa şehrimizin bânî-i sânîsi⁹ (yeni kurucusu) olacak ve Aksaray'da yatan Allah ehli evliyaların ruhani desteklerini ve fakir halkın dualarını alacaktır. Amacımız sadece durumumuzu arz etmektir. Elbette son karar Padişah efendimizindir (BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 3).

⁹ Burada akla şu soru muhakkak gelecektir: Aksaray'ın ilk kurucusu kim? Dilekçede herhangi bir kişiye, aşirete, cemaate, beyliğe, devlete, imparatorluğa atıfta bulunulmuyor. Kanaatimize göre bu isim Kılıç Arslan II'dir.

135 Aksaraylının yazdığı bu dilekçeden sonra Meclis-i Vâlâ 20 Ekim 1863 tarihinde Aksaray'da meydana gelen selden dolayı oluşan zararların telafisi ve gereğinin yapılması için Hazine, Maliye Bakanlığı ve Konya Valiliği'ne icab eden talimatları vermiştir. Meclis-i Vâlâ kararında öncelikle zarar tespit defterindeki durumu yani yıkılan 388 ev, 13 cami ve mescid ile çeşitli hayır eserleri ve köprüleri hatırlatmıştır. Bunun yanında bir takım bağ, bahçe ve ekinlikler ile yıkılan evlerdeki tüm mal ve eşyanın da telef olduğunu, ulemadan bazılarının kitaplarının dahi mahv olduğunu vurgulayarak sel felâketinin şehre ne denli zarar verdiğini kısaca hatırlatmıştır. Yine aynı kararda Divan-ı Muhasebat'tan gelen cevaba atıfta bulunarak "*Aksaray halkından zarar görenlerin vergisinin bir yıl ertelenmesi, üzüm mahsulü, cizye ve öşürün de bedelden düşülmesinin uygun olacağı belirtilmektedir. Ertelenen verginin miktarını gösteren defter hazırlanmaktadır*" denilmiştir (BOA, MVL, 652 / 85).

Selden zarar gören halk elbette devlet yardımına muhtaç durumdadır. Bu Aksaray için de başka bir şehir de aynıdır. Bugün bile herhangi bir felâkette devletin yardımı olmadan yaralar sarılamadığına göre o yılları göz önüne aldığımızda halkın nasıl bir durumda olduğu tahmin edilebilir. Halkın en acil beklediği ise sel sırasında yıkılmış olan setlerin de tamir ve tahkimidir. Meclis-i Vâlâ kararında yine dikkati çeken, buna benzer hadiselerin yaşandığı ve yardım taleplerinin sadarete ulaşmasıdır (BOA, MVL, 652 / 85). Vergilerin ertelenmesi ile alakalı da Aksaray'dan önce gündeme gelen bir yerleşimden örnek verilmiştir. Trabzon'a bağlı olan ve yine selden zarar gören Sürmene ve Of kazaları için benzer uygulamaların yapıldığı hatırlatılarak emsal teşkil eden bu uygulamanın Aksaray için de yapılması gerektiği talimatı verilmiştir. Bu talimat verilirken uygulamanın hakkaniyetli olması gerektiği, uygulamadan (yani verginin tehiri) sadece gerçekten aciz ve zarar görmüş kişilerin faydalanması istenmiştir (BOA, MVL, 652 / 85).

"*Durumu iyi olan ve vergisini ödemeye muktedir bulunanlar ile kaybı daha az olanlar bu kapsama alınmamalıdır*" notunu düşen Meclis-i Vâlâ'nın bu kararı elbette devletin gelir-gider hesaplamaları açısından mantıklı olabilir, lakin o sel felâketinde birileri zarar görmese de görenlerin yanında bulunanların da bu uygulamaya dahil edilmesi gerekmez miydi sorusu akla geliyor ister istemez.

Meclis-i Vâlâ'nın öncelik verilmesini istediği husus ulaşımın normale dönmesi ve halkın rahatının sağlanması için zikr edilen köprü, set, cami ve mescidlerin tamir edilmesi veya yeniden inşasıdır (BOA, MVL, 652 / 85). Yine bu yıkılan kamu binaları için vakıf kapsamında olanların Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'nden, vakıf kapsamında olmayanların veya geliri az

olan vakıflardan olanların ise Maliye Hazinesi'nden tamir ve inşaa olunmalarının uygun olduğu belirtilmiştir (BOA, MVL, 652 / 85).

Meclis-i Vâlâ'nın konuya vakıf olup sadrazamı (başbakan) bilgilendirmesinden yaklaşık iki hafta sonra 11 Kasım 1863 tarihinde sadrazam Padişah Abdülaziz'den izin talebinde bulunmuştur (BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 14).

Aksaray'ın ileri gelenlerinden 135 kişinin yazdığı toplu dilekçenin padişahın eline geçip geçmediğine emin değiliz, lakin sadrazam da padişaha konuyu arz ederken halkın zor durumda olduğuna dikkat çekmiştir (BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 14). Yıkılan 388 ev, 13 cami ve mescid ile hayır eserleri ve köprülerin devlet tarafından tamir ettirilmesi ve yeniden yaptırılmasının talep edildiğini, vergilerin başka yerlerde olduğu gibi bir yıl tehir edilebileceğini, üzüm ve diğer mahsulat öşrünün vergiden düşülmesinin uygun olacağını belirten sadrazamın izin talebine Padişah Abdülaziz 30 Cemaziyelevvel 1280 / 12 Kasım 1863 tarihinde Serkatibi vasıtasıyla "Göndermiş olduğunuz evrak ile ekleri Padişahımız tarafından incelenmiştir. Kendileri talep edilen hususlara izin vermişlerdir. Gereğini yapınız" diyerek izin vermiştir (BOA, İ.MVL, 495 / 22425 – 14). Bu yardıma "âtiyye-i seniyye" de denilmekteydi (Erler, 2002: 767).

Tüm bu yazışmalardan sonra ve de padişahın emrine rağmen Aksaray'ın istediği yardımlar çok gecikmiştir. Elbette o günleri bugünden yargılamak, hüküm vermek isabetsiz olacaktır. Lakin, 1863 yılının 11 Mayıs'nda vuku bulan sel felâketinden bir yıldan fazla bir süre sonra yani 18 Ağustos 1864'te karar çıkması tahmin edileceği gibi sel felâketini yaşayan halkın istediği sonuç değildir (BOA, MVL, 682 / 4 – 2a ve b). Meclis-i Vâlâ'dan Maliye Nezareti'ne gönderilen yazıda karar net olsa da Aksaray'da selden yıkılan evler, mescidler, köprüler ve zarar gören setin yeniden inşası veya tamirinin ne zaman başladığı hakkında bilgimiz bulunmuyor. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 1863'teki sel felâketi ile alakalı son belge bahsettiğimiz belgedir (BOA, MVL, 682 / 4 – 2a ve b). Tamirlerin başlaması, hangi sürede yapıldığı, halkın bu süreçte ne yaptığı gibi akla gelebilecek sualler cevapsız kalmaktadır. İkinci Nuh Tufanı'na benzetilen bu büyük sel felâketinin yarasının uzun zaman sarılamadığı 1895 yılında çekilen fotoğraftan bile belli olmaktadır. Alman seyyah Friedrich Sarre'nin 1895 yazında çektiği fotoğraflardan birisinde şehrin önemli ve yoğun yerleşim yerlerinden birisi hakkında ziyadesiyle bilgiye sahip olabiliyoruz. Selden yaklaşık otuz (30) yıl sonra çekilen bu fotoğrafın önemi selin en çok zarar gören yerlerini de objektife sığdırmasıdır. Ulurmak kenarında setin bir kısmını da gördüğümüz fotoğrafı dikkatlice incelediğimizde tamiratlar hakkında az da olsa yorum yapma imkanına

sahip olabiliyoruz (Bkz: Ek-3). Herhangi bir sel felâketinde Ulu İrmak'ın şehri tehdit etmesine engel olacak setin yapılmadığı (ya da yapılmadığı) görülürken, Ser Köprü'nün (bugün halk arasında Hasas Köprüsü ya da Baş Köprü olarak bilinir) tamir edildiği fark edilmektedir.

SONUÇ

Aksaray gibi Anadolu'nun ortasında, en az yağış alan şehirlerden birinin sel felâketinden etkilenmesi ilk başta uzak bir ihtimal gibi gelse de Aksaray'da epeyce sel olmuştur. Çünkü, hiç kimse nereye, ne zaman, ne kadar yağmur yağacağını bilemez. Karasal iklimin hüküm sürdüğü bu şehre çok az yağış düştüğü bilinmektedir. Aksaray Meteoroloji İl Müdürlüğü'nden temin ettiğimiz veriler de göstermektedir ki, bazı aylarda hiç yağış kaydı bulunmamaktadır (Aksaray Meteoroloji İl Müdürlüğü yıllık yağış verileri). Ama bugün bile sel felâketi gizli bir tehlikedir. Aksaray'ın özellikle kuzeydoğusundaki tepelere yakın yerlerdeki evler ile şehrin ortasından geçen Ulu İrmak kenarındaki yerler bu tehlike ile ilk karşılaşacak olanlardır. Geçmiş dönemde de böyle olmuştur. Özellikle Osmanlı döneminde meydana gelen sel felâketleri oldukça yıkıcı olmuştur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki farklı tarihlerde şehirde sel felâketi yaşanmıştır. Şehrin ortasından geçen Ulu İrmak bereketin, temizliğin kaynağı olduğu kadar aynı zamanda felâketin de sebebi olmuştur. İrmak taşınca zarar kaçınılmaz olmuştur. Bu zararlar bazen halkı perişan etmiştir. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemlerinde meydana gelen sel felâketlerinde devlet elinden geldiği kadar desteği -biraz geç de olsa- yapmıştır.

Ulu İrmak ve sel felâketiyle ilişkisi üzerine yapılan ciddi yorumlara göre sel felâketi bugün bile şehri tehdit edebilir. Ulu İrmak kenarında bulunan sivil ya da kamu binaları olası bir tehlikeden zarar görebilir. Özellikle Nakkaş Köprü (halk arasında Kambur Köprü olarak da bilinir) ile Debbâğlar Köprüsü (Küçük Bölcek Köprüsü de denilir) arasında yapılan yaklaşık 300 metrelik düzenleme ırmağın su taşıma kapasitesini düşürmüştür. Bu da olası bir sel olayında felâketin büyümesine neden olabilir.

KAYNAKÇA

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

- HAT, 19 / 880
- DH.MTV, 52-1 / 14 – 1
- DH.MTV, 52-1 / 14 – 2
- DH.MTV, 52-1 / 14 – 3
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 12
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 11
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 3
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 4
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 9
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 10
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 5
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 8
- DH.MTV, 52-2 / 11
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 6
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 7
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 2
- MV, 154 / 3
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 1
- DH.MTV, 52-2 / 31 – 13
- MVL, 649 / 42 – 2
- MVL, 649 / 42 – 1
- İ.MVL, 495 / 22425 – 3
- MVL, 652 / 85
- İ.MVL, 495 / 22425 – 14
- MVL, 682 / 4 – 2a ve b

BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

- 030-0-001-120-759-1
- 030-0-001-120-760-5
- 030-01-00-00-14-7-1

Gazeteler

-Aksaray Vilayet Gazetesi, 5 Haziran 1929

Kitaplar, Tezler, Makaleler, İnternet adresleri

- ARSLAN, Aslı (2003), *Türkiye'de Tabii Âfetler (1923-1950)*, Fırat Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Elazığ.
- BERKSOY, Fazilet (2012), "Aksaray'da Sel", *Kırk Bir Kere Aksaray Dergisi*, S.1., Aksaray
- ERLER, Mehmet Yavuz (2002), "XIX. Yüzyıldaki Bazı Doğal Âfetler ve Osmanlı Yönetimi", *Türkler Ansiklopedisi* (ed. Hasan Celal Güzel vd.), s.762-770. Ankara.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza (2010), "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Meydana Gelen Sel Baskınları (1857-1913)", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.28.s.351-373.
- PEREK, Faruk Zeki (1998), *Büyük Devrim Çağında Aksaray 1910-1930*.
- KONYALI, İbrahim Hakkı (1974), *Abideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi C.I-III*, İstanbul.
- MUALLİM Sapançalı Hüsnü (2009), *Hasan Dağı'nda İlmî Cevelan*, Haz. Nevzat Topal, Kömen Yayınları, Konya .

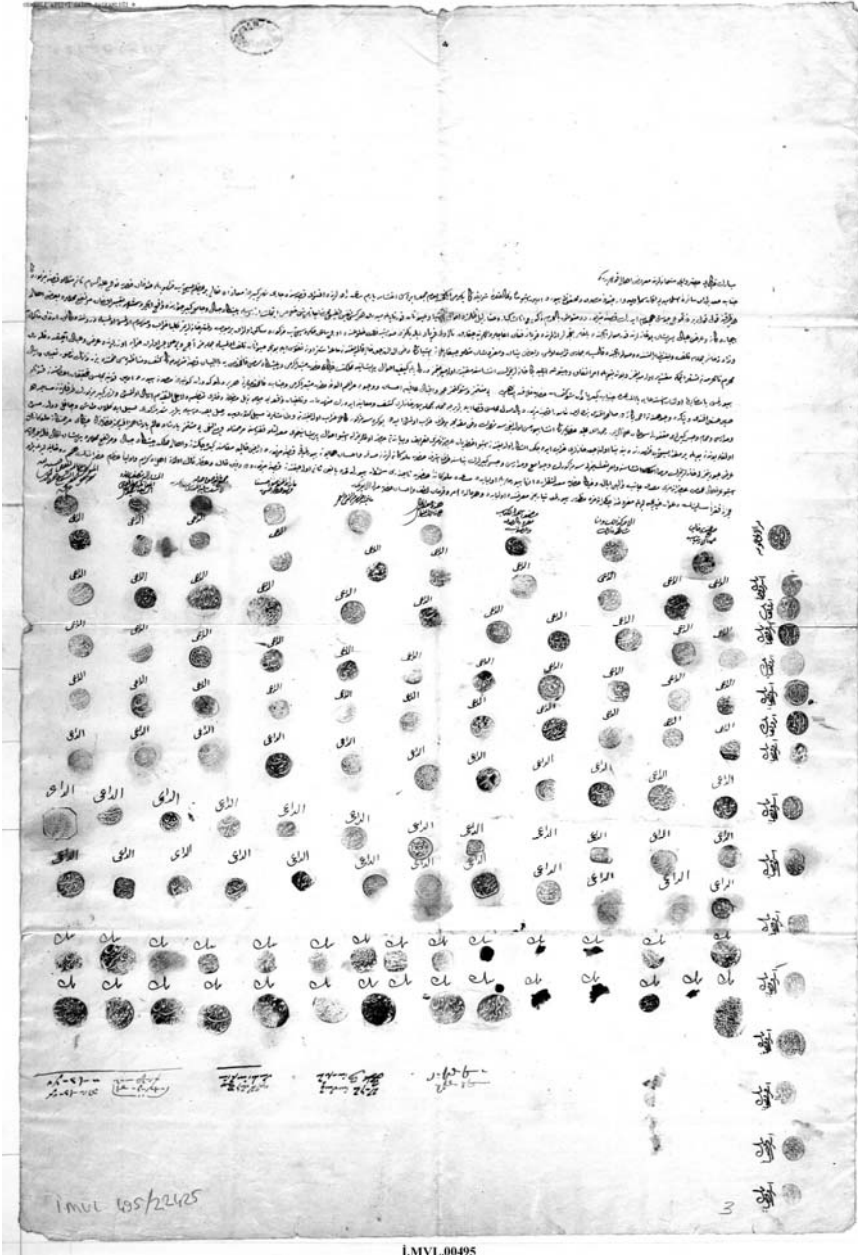

- TEMEL, Eşref (2008), *Hurufat Defterlerine Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları (XVIII-XIX. Yüzyıllar Arası)*, Selçuk Üniv. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Konya
- TOPAL, Nevzat (2009), *Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri*, Aksaray Valiliği Yayınları, Aksaray.
- YAVAŞ, Hikmet (2001), "Doğal Afet Yönetimi ve Yerel Gündem 21 Çalışmaları Kapsamında İzmir'de Deprem Riski", *Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bil. Ens. Dergisi*, C.3.S.3.s.118-138.
- www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2411.pdf
- Aksaray Meteoroloji İl Müdürlüğü Verileri
1963-2013 Yılları Arası Yıllık Yağış Miktarını Gösteren Tablo

EKLER

Ek 1- 1863 Sel Felâketi'nde oluşan zarar ve yapılması gerekenler hakkında Aksaray ileri gelenlerinden 135 kişinin yazdığı dilekçe

Ek 3- Alman seyyah Friedrich Sarre'nin 1895 yazında Aksaray'da çektiği fotoğraflar.

